

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Jižní a Centrální Asie

Bakalářská práce

Kateřina Čechová

Kumbh Mela - česká mediální reflexe největší náboženské pouti světa
Kumbh Mela - Czech media reflection of the world's largest religious pilgrimage

Praha 2016

Vedoucí práce: PhDr. Zdeněk Štipl, Ph.D.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat panu PhDr. Zdeňku Štiplovy Ph.D. za odborné vedení mé práce, za jeho rady a především však za jeho neskonalou trpělivost a ochotu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10.7.2016

Kateřina Čechová

Abstrakt:

Má bakalářská práce se zabývá indickou slavností Kumbh mela, největší náboženskou poutí světa. Nejdříve se zabývá historií a mytologií tohoto svátku. Hlavní část práce je věnována českému mediálnímu obrazu této události. Volím v ní metodu srovnání mediálních výstupů o dvou svátcích, Kumbh mele roku 2001 a 2013. V závěru se věnuji shrnutí české mediální reflexe tohoto svátku.

Klíčová slova:

Kumbh mela, náboženská pout', média

Abstract:

My bachelor 's thesis deals about Indian festival Kumbh Mela, world's largest religious pilgrimages. First deals with the history and mythology of this gathering. Main part of the thesis is devoted to the Czech media reflexion of the event. I choose the method of comparison of the two festivals, Kumbh mela 2001 and 2013. At the end I summaries Czech media reflection of this religious gathering.

Key words:

Kumbh mela, religious gathering, pilgrimage, media

Obsah:

1. Úvod	7
1.1. Základní definice Kumbh mely a její příběh.	8
1.2. Mytologie	10
1.3. Historie	12
1.4. Historické zprávy od neindických návštěvníků	12
1.5. Kumbh mela v období britské správy	13
1.6. Čeští orientalisté a jejich percepce	15
1.7. Kumbh mela ve 20. stol a jejich stopy v českých médiích	17
2. Kumbh mela 2001	18
2.1. Denní zpravodajství	18
2.2. Předzvěsti a ohlasy v časopisech	23
2.3. Dokumentaristé a jejich díla	24
2.4. Internetové pokrytí akce	25
2.5. Shrnutí českého mediálního obrazu akce	26
3. Kumbh mela 2013	27
3.1. Kumbh mela v českém tisku	28
3.2. Dokument	31
3.3. Kumbh mela a internet	33
4. Závěr	34
4.1. Rozdíly a shody v zobrazení Kumbh mely 2001 a 2013	35
4.2. Specificky český mediální obraz Kumbh mely	36
5. Seznam použité literatury	37
5.1. Časopisy a denní tisk	38
5.2. Filmový materiál	39
5.3. Televizní a audio materiál	39

1. Úvod

Ve své práci se věnuji slavnosti Kumbh mela. Největšímu, periodicky se opakujícímu, poutnímu svátku Indie, který je zároveň i nejmasovějším setkáním lidí na planetě. Pro téma Kumbh mely jsem se rozhodla z osobní pohnutky, jednu z menších poutí v Hardváru jsem sama navštívila. Posléze častována zvláštními dotazy známých a přátel, jejichž povědomí o svátku pocházelo obvykle ze sdělovacích prostředků, rozhodla jsem se tedy ve své práci zaměřit především na mediální obraz tohoto svátku. A hlavně pak na jeho vykreslení v českých sdělovacích prostředcích. Mým hlavním záměrem je prozkoumat obraz tohoto cizího náboženského rituálu, tak jak ho podávají česká média a zjistit jestli se tento obraz nějak mění, či rozvíjí.

Nejdříve, pro uvedení do celkové problematiky, se věnuji definici svátku. Nastínění jeho skutečné historie a samozřejmě také jeho mytologického podkladu. V první části své práce se také zabývám dobovými, historickými zprávami o této slavnosti od neindických návštěvníků i těm z pera českých autorů. A to především těm, které se sami stávají součástí toho, co jsem si pro potřeby své práce nazvala mýtem, či příběhem O odvěkosti Kumbh mely.

V hlavní části své práce volím metodu srovnání dvou akcí, dvou poutí odehrávajících se v Iláhábádu, které od sebe dělí 12 let. Tedy porovnání četnosti a obsahu zpráv, článků a filmového materiálu o Kumbh melách z roku 2001 a 2013. Pro mou metodu se ukázala výborným nástrojem databáze českých médií Anopress. Srovnáním mediálního obrazu těchto dvou akcí chci zjistit, zda se tato mediální reflexe indické poutě nějak proměňuje v čase. Zda lze hovořit o vývoji tohoto mediálního obrazu, či zda lze specifikovat typicky český úhel pohledu. A nezbylo než v práci věnovat pozornost způsobu, jakým se za dvanáct let změnila sama média a to především v internetové prostředí. Otázka jak a zda se mění sami západní návštěvníci akce a s nimi jejich osobní svědectví o pouti je pak v mé práci spíše okrajovou otázkou.

1.1. Základní definice Kumbh mela a její příběh

Začněme pokusem o základní, nekomplikovanou definici události. Kumbh mela je hinduistický poutní svátek. Taková to minimální definice je pro začátek snad tou jedinou možnou, jelikož jak budu argumentovat později, vše se značně komplikuje již jen výčtem míst, kde se mela koná. Je to slavnost, svátek, který se slaví periodicky, čtyřikrát za 12 let, na čtyřech různých místech Indie. Je to bezesporu největší setkání lidí na planetě, je viditelné i z vesmíru. Není to záležitost na odpoledne, mela obvykle trvají zhruba měsíc a půl. Vše je řízeno astronomicky, či astrologicky. V závislosti na systému indické astrologie a v něm pak především na specifickém, vzájemném postavení Slunce, Měsíce a planety Jupiter, se pouť koná ve městech Iláhábádu, Hardváru, Udždžajnu, nebo Násiku. Dle indické astrologie jsou také vypočítávána konkrétní data, ony obzvláště příhodné okamžiky pro koupel v posvátných řekách. Právě tyto rituální koupele, ponoření se do posvátných vod, jsou tím klíčovým důvodem konání události, tedy i příchodu většiny poutníků. Byť se z českých sdělovacích prostředků většinou zdá, že se poutníci noří pouze do řeky Gangy, není tomu vždy tak. Ony posvátné řeky jsou v Násiku Gódávarí, v Udždžajnu Šipra, v Hardváru Ganga. Město Iláhábád má mezi těmito čtyřmi městy výjimečné postavení, a to nejen proto, že se zde odehrály obě mnou sledované mela. Iláhábád je často označováno také jako Prajág či Sangam, neboli soutok. Případně Tírthrádž, tedy král poutních míst, nebo Trivéni sangam, tedy trojitý soutok. V indické tradici je toto místo chápáno jako soutok tří řek. Dvou skutečných, Gangy a Jamuny a mýtické podzemní řeky Sarasvatí. Právě zde se odehrávají nejmasovější akce, a právě zde se také odehrávaly oba svátky, na které jsem se rozhodla zaměřit ve své práci. Tedy jak slavnost Kumbh mela v roce 2001, tak ta v roce 2013.

Zde asi konec jednoduchosti. Pominu-li fakt, že již samotné přídavné jméno hinduistický, může být poněkud diskutabilní, tak rozklíčovat již jen adjektiva vážící se k jednotlivým melám, se ukázalo jako více než problematické. Začněme tedy onou

melou jako takovou. Mela¹ ze sanskrtu znamená sdružení, či sdružování, společnost, shromáždění. Opět tou nejpřesnější je nejjednodušší, nejstručnější definice. Tedy dle *Akademického slovníku cizích slov* je mela, hovorově a expresivně, zmatek, či chaos². A právě kvůli této vlastně nechtěné, přesto však velice trefné, definici celé akce jsem se rozhodla ve své práci pro pravopis Kumbh mela. V knihách či tisku lze však najít nepřehledné množství pravopisných variant. Od Kumbhméla, přes Kumbh mélá, či Kumbh méla, až po Kumbha mela. Pro obsáhlejší, řekněme indologickou definici mely se v *Dějínách Indie* dočteme, že: „velmi charakteristickou součástí theistických kultů se záhy stala pouť (játra) k posvátným místům (tírtha), jeden z nejvýznamnějších rysů středověkého a moderního hinduismu.“ A že: „vůbec největšími náboženskými shromážděními se stávaly mély.“³ A nakonec jednoduše české rčení, „to vám byla mela,“ je přesně ono. Lépe a stručněji to snad ani nelze.

Kumbh⁴ pak znamená nádoba, džbán, ale i urna. Souvisí však také se konkrétním postavením planet, s ekvivalentem evropského znamením vodnáře. V této konstelaci planet se však koná pouze mela v Hardváru.

Obecně lze najít mnoho přídomek, variant názvu jednotlivých slavností. Nejčastějším je samozřejmě Mahá Kumbh mela, tedy velká, nebo hlavní mela. Toto adjektivum se tradičně váže právě jen k mele konající se v Iláhábádu, jednou za 12 x 12 let, tedy jednou za 144 let. Mahá Kumbh melou by pak byla pouze událost z roku 2001.

¹ Ze sanskrtu: mela, m. – setkání, svaz, spojení ale i melā, f. – sdružení, sdružování, společnost, spolek

MONIER-WILLIAMS, M. *A Sanskrit-English dictionary etymologically and philologically arranged with special reference to cognate Indo-European languages*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1986. 1333 s. ISBN 81-208-0065-6. str. 833

² PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0607-9. str. 487

³ FILIPSKÝ, Jan, Jaroslav HOLMAN, Stanislava VAVROUŠKOVÁ a Jaroslav STRNAD. *Dějiny Indie: [A-Ž]*. Praha: Lidové noviny, 2003. *Dějiny států*. ISBN 80-710-6493-9. str. 305

⁴ ze sanskrtu: kumbhā, m. – džbán, nádoba na vodu, síto, urna, astrologické znamení vodnáře. Kompozitum kumbhmela však ve slovníku nenajdeme.

MONIER-WILLIAMS, M. *Cit.dílo*. str. 293

Velmi často a téměř ve všech internetových mediálních výstupech se však lze setkat s přídomek mahá v podstatě u každé mely konající se v Iláhábádu jednou za dvanáct let. Mahá je tedy často používáno jako synonymum k púrna Kumbh mela, tedy celá, či plná. Stále častěji je však mahá melou nazývána každá Kumbh mela, ať už se koná v kterémkoliv místě. Jednak k tomu vedou řekněme marketingové, či propagační důvody, ale na druhé straně také dost pravděpodobně i stále narůstající reálná velikost a počty návštěvníků samotné akce.

Ardh Kumbh mela, tedy poloviční kumbh mela se koná buď v Haridváru, nebo v Iláhábádu a to mezi celými, v celku pravidelně jednou za 6 let.

Další variantou přídomek je Mágh mela vychází tedy přímo z názvu indického měsíce (náš leden – únor) ve kterém se akce koná a opět se váže jen k akci v Iláhábádu. Je to menší každoroční akce, pravděpodobně jeden ze zdrojů dnešní podoby svátku Kumbh mela, jak budu ještě argumentovat později. Ale vůbec není výjimkou, že i Mágh mela je označována jako Kumbh mela, případně Mini Kumbh mela.

Mela v Násiku byla původně spojena spíše s adjektivem sinhasta, či simhasta, podle postavení planet v astrologickém znamení Iva.

V dnešní době jsou v internetovém mediálním prostředí běžně všechny výše zmíněné mely označovány titulkem Kumbh. Nejčastějším rozlišujícím adjektivem je pak jednoduše název města, ve kterém se aktuální mela koná.

1.2. Mytologie

Začnu raději s mýtem, neb hledání historie čehokoliv v Indii je vždy náročnější a ať chceme či nechceme, nakonec obsahuje alespoň drobný mytologický aspekt. Tradiční, mytologický podklad Kumbh mely je napojen na jeden z nejoblíbenějších stvořitelských, evolučních příběhů Indie. Mýtus o Stloukání mléčného oceánu, lze najít v Mahábháratě, Rámajáně, tvoří také osmý zpět Bhágavata purány. Je součástí višnuistických tradic a v příběhu tak bývá často vyzdvihována role právě tohoto božstva. Tradice se ho nerozpakuje zasadit do děje příběhu hned v několika jeho podobách. Samotný mýtus se rovněž vyskytuje v mnoha verzích. A ona právě pro nás podstatná část, osvětlující nám důvod a místa konání Kumbh mely patří k těm

problematictější část příběhu. V české klasice o hinduistické mytologii, *Bohové s lotosovými očima* zrovna tuto pasáž nenajdeme. Mýtus o Stloukání mléčného moře⁵ samozřejmě ano. Hned v úvodu, pod oddílem věnovaným Višnuovi a jeho inkarnaci želvy, která je dle encyklopedie ve všech verzích tohoto mýtu právě tou podstatnou.

Bude tedy nezbytné, zkusit si příběh nastínit v jeho základních rysech a s pro nás klíčovými částmi. Pro uvedení do děje, nacházíme se ve velmi nepříznivé situaci, kdy Indra, král bohů a všechny tři světy přišli o energii. Rostliny zvadly, obřady se nekonaly a všichni se stali nestálými. Bohové v čele s Indrou prohrávají v bojích s démony - asury a utíkají se pod ochranu k samotnému otci bohů Brahmovi. Ten slibuje návrat ztracené síly a instruuje je právě ke stlučení oceánu mléka. Do toho jsou, dle Brahmových pokynů, vhozeny všechny léčivé byliny. Bohové, falešně příslibivší démonům podíl na výsledku, tedy na nektaru nesmrtelnosti, společně s démony vezmou horu Mandaru, namísto kvedlačky. Hada Vásukiho jako lano a želvu, aktuální vtělení boha Višnu, jako podložku a jdou pomocí nich stloukat z mléčného moře nápoj nesmrtelnosti. Dílo se vcelku daří, z oceánu vystupují další a další mytologické postavy a předměty. Kráva Surabhí, bohyně vína Váruní, nebeský strom Paridžáta, Měsíc. Posléze se z oceánu lije jed, který však pozrou hadí božstva. A konečně z něj vystupuje božský lékař Dhanvantari s pro nás podstatným pohárem obsahujícím nápoj nesmrtelnosti - amrit. Všichni, včetně asurů, se těší. Nicméně v našem příběhu ještě z mýtického oceánu vystupuje bohyně štěstí Šrí. Příběh se komplikuje, neb se jasně přidává na stranu bohů. Bozi se napijí nektaru nesmrtelnosti a démoni se důrazně dožadují téhož. Opět propuká bitva. Ve snaze zabránit démonům v pozření nektaru z něj ukápnou několik kapek na zem. Buď když ho odnáší božský lékař Dhanvantari a na těchto čtyřech místech se s nádobou amritu zastaví a odpočívá. Nebo když nektar odnáší Garuda, další vtělení boha Višnu, a ze džbánu nektar ukápnou. Ať již je verze mýtu jakákoliv, prostě zásadní pro mýtus objasňující konání Kumbh mely je ono ukápnutí nektaru na čtyřech různých místech. To je právě ta část příběhu, která je jak pro účastníky mely, tak i pro potřeby této práce, klíčová. To jsou pak ona místa, na kterých

⁵ ZBAVITEL, Dušan, Jaroslav HOLMAN, Stanislava VAVROUŠKOVÁ a Jaroslav STRNAD. *Bohové s lotosovými očima: hinduistické mýty v indické literatuře tří tisíciletí*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 1997. Dějiny států. ISBN 80-702-1215-2. str. 57

se dodnes koná Kumbh mela. A je to tak už od té pradávné doby, jak vám dodnes bude tvrdit většina účastníků, tak i většina mediálních výstupů týkajících se této slavnosti. Zásadní okamžiky, tedy právě ono ukápnutí nektaru nesmrtelnosti, se rovněž replikují právě v oněch nejprázdnivějších okamžicích pro koupel, tedy v těch klíčových a nejvíce navštěvovaných momentech každé mely.

1.3. Historie

Dohledat skutečnou historii svátku, jakým je dnes Kumbh mela se ukázalo značně problematické a samo by se jistě mohlo stát tématem jiné práce. Přestože většina médií, obvykle v citaci některého z účastníků, nám tvrdí, že Kumbh mela je odvěká a prastará. Jestliže si vezmeme na pomoc obsáhlou encyklopedii *Hindu world*, pak se dozvíme, že: *“se zdá, že původně se podobné události odehrávaly v severní Indii jako svátky plodnosti, na zvláštních místech na březích řek.”*⁶ Vidíme tedy, že i Benjamin Walker spíše relativizuje onu pomyslnou genetickou linii vedoucí z pravěku přímo k dnešním podobám festivalu Kumbh mela. A tak nelze než opět klást důraz právě na slovo podobné. Jak jsme již zmiňovala výše, mely jsou typickou formou středověkého hinduismu. Já bych kladla počátky fenoménu Kumbh mela až někam do sedmnáctého, osmnáctého století. V podstatě nelze hovořit o historickém záznamu starším dvou set let, který přímo hovořil o svátku, natož aby spojoval pout' nazvanou Kumbh mela s dnešními čtyřmi městy.

1.4. Historické zprávy od neindických návštěvníků

Jak každý trochu obsáhlejší článek týkající se Kumbh mela zmiňuje, nejstarší zprávou o ní, z pera neindického návštěvníka, by měla být ta od čínského buddhistického poutníka Sūan canga, který pobýval v Indii v letech 627 – 643 n. l. Za svého pobytu cestoval hlavně po severní Indii, sbíral buddhistické rukopisy, pobyl rok na proslulé univerzitě v Náladě. Za panování krále Harši (Haršavardhany) navštívil

⁶ WALKER, Benjamin. *Hindu world: an encyclopedic survey of Hinduism*. New Delhi: Rupa, 2005. ISBN 81-291-0670-1. str. 572

město Prajág, dnešní Iláhábád. Svůj pobyt v Indii po návratu zpracoval v proslaveném, dochovaném a dokonce i do češtiny přeloženém cestopise *Zápisky o západních krajinách za Velkých Tchangů*.⁷ O městě Prajágu nám pak říká: „*Chrámů zasvěcených dévům je zde několik stovek a počty jinověrců jsou značné.* „⁸ A pokračuje dále popisem takzvané Velké almužní pláně. *Východně od města se při soutoku dvou řek nachází výše položené nádherné prostranství, široké něco přes deset li. Je celé pokryté jemným pískem. Od dávných dob až do dneška žádní králové a šlechtici nevynechají příležitost se sem dostavit, když chtějí rozdávat almužnu.* Dále popisuje, jak zde král rozdává jednou za rok všechn svůj majetek a později ho opět získává v podobě darů od cizích vládců. A konečně, alespoň zmínka o rituálu vážícího se k řece. Tedy: „*Východně od Velké almužní pláně se každý den shromažďují stovky lidí, kteří se zde ponořují do vody a končí se životem.*“ Dále v závěru kapitoly věnované městu se ještě mluví o zde usídlených desítkách jinověreckých skupin, a zmiňuje jejich asketické techniky. Bohužel, či jak jsem později zjistila, spíše zcela typicky lze stěží hovořit o popisu Kumbh mely. Dle mého názoru, výše popsaná akce nevykazuje nic ze znaků, jež bych považovala pro Kumbh melu za zásadní. Tedy nepopisuje žádnou hromadnou slavnost, obsahující očištnou koupel v řece, která by periodicky přitahovala větší množství návštěvníků, poutníků. Spíše je popisem buddhistické slavnosti, pořádané panovníkem, v rámci které jsou jím rozdávány dary místním. Nicméně v příběhu o odvěkosti Kumbh mely má tato zpráva ze sedmého století zcela nezastupitelné místo. Je stále znovu opakována, napojována na samotný příběh Kumbh mely, že se již v podstatě stala jednou ze součástí samotného mýtu o jejím původu kdesi v dávnověku.

1.5. Kumbh mely v období britské správy

V podstatě až v tomto období lze hovořit o historicky zaznamenané, doložené a titulkem Kumbh mela označené akci v Iláhábádu. Jak ve své práci *Making the Colonial State work for You: The Modern Begginings of ancient Kumbh mela in Alahabad*

⁷ ŠŇŇ CANG,., *Zápisky o západních krajinách za Velkých Tchangů*. Vyd. 1. Překlad Josef Kolmaš. Praha: Academia, 2002, 415 s. ISBN 80-200-0985-X.

⁸ ŠŇŇ CANG,., *Cit.dílo*. str. 132

přesvědčivě dokládá Kama McLean⁹ nelze najít záznamy starší než z poloviny 19. století. Tématu se věnuje dlouhodobě a ve své práci tvrdí, že Kumbh mela v Iláhábádu vznikla vlastně přejmenováním a přizpůsobením existujícího místního svátku - Mágħ mely. Došlo k tomu kolem poloviny devatenáctého století místní kastou označovanou jako Pragválóvé, či Prayagválóvé – tedy kněží příslušejících k Iláhábábskému poutnímu místu - soutoku řek. A stalo se tak vlastně částečně v reakci na britskou koloniální správu. Tento názor není mezi odborníky žádnou výjimkou. Lze ho podložit i citací starší práce Oldenburga¹⁰, v jehož úhlu pohledu nám Kumbh mela v Iláhábádu: “ nabízí komplexní ilustraci toho, jak indové vytvořili významnou kulturní akci, pracující s, či v reakci na britské orientalistické předpoklady. A tímto pečlivě zkonstruovaným náboženským svátkem tak sami pro sebe vytvořili sféru, v rámci které měli jistou autonomii v atmosféře narůstající represe ze strany koloniálního státu.”

Je však pravdou, že mediální svět si s odborníky, či skutečnou, doloženou historií akce příliš hlavu neláme. V podstatě jsem nenarazila na mediální výstup, jež by výše popsaný fakt vůbec bral na vědomí. V naprosté většině je naopak stále znovu opakován standardní stručný příběh, který jsem si pro potřeby své práce nazvala mýtem O odvěkosti Kumbh mely. Ten o tom, jak se akce koná na stejných místech již od mytických dob stloukání mléčného oceánu.

Z tohoto období však pochází skutečná mediální stálice, co se starších, stále dokola citovaných zpráv o Kumbh mele týče. Je jím článek amerického spisovatele Marka Twaina. Ten skutečně navštívil Kumbh melu v roce 1895. O třech měsících strávených v Indii se dočteme v jeho knize *Following the Equator*¹¹. A navíc se Twain ve svých zápiscích z cest o Kumbh mele skutečně vyjadřuje. A vlastně až překvapivě

⁹ MACLEAN, Kama. Making the Colonial State Work for You: The Modern Beginnings of the Ancient Kumbh Mela in Allahabad. *The Journal of Asian Studies*. 2003, 62(3), 873-205.

Dostupné rovněž online na : <http://www.jstor.org/stable/3591863>.

¹⁰ OLDENBURG, Veena Talwar. *The Making of Colonial Lucknow, 1857-1877*. Delhi: Oxford University Press, 1989.

¹¹ TWAIN, Mark. *Following the equator: A journey around the world* [online]. 1. Hartford, Connecticut: The American publishing company, 1898 [cit. 2016-07-10]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/files/2895/2895-h/2895-h.htm>.

moderně konstatuje, že: „ Je to zázračné. Síla víry jako ta, která dokáže zvednout takový zástup nad zástupy, starých a slabých, mladých a křehkých. A bez zaváhání a stížností je přiměje vydat se na takovou neuvěřitelnou cestu a přestát výsledné utrpení. Děje se tak z lásky, nebo ze strachu; nevím. Bez ohledu na to, co je tím impulzem, samotný akt vzniku něčeho takového, je za hranicí představivosti. Je to podivuhodné, pro náš lidský druh, studené bělochy.“ Jeho poznámka v zápisníku by klidně mohla být výpovědí ze současného dokumentu. A tak se není co divit, že soudobá média mají zrovna tuto dobovou zprávu tak v oblibě.

1.6. Čeští orientalisté a jejich percepce

Čeští orientalisté svátku příliš pozornosti nevěnují. Nejstarší generace byla zaměřena především textově, spíše na překlady ze sanskrtu, a to primárně na nejstarších vrstvu textové tradice. Nejstarší českou zmínkou o Mahá-Méle, kterou se mi podařilo dohledat, je pak z cestopisu Otakara Pertolda, *Cesty po Hindústánu*¹² až z prvního desetiletí 20. Století. Ten se o mele zmiňuje při popisu pohledu z Iláhábádské pevnosti na soutok: „*A právě toto místo stoku obou řek jest proslaveno posvátnou úctou Indů, kteří v ohromných davech přicházejí tam vykonati svou pobožnost a koupeli smýti své hříchy, zejména v lednu, kdy konává se na řece velká náboženská slavnost zvaná Mahá-Méla.*“ Jak vidíme ani zde tedy není svátek pojmenována Kumbh melou, ale jen Mahá mélou, tedy velkou poutí. Navíc zmiňuje každoroční konání svátku, v lednu. Dost pravděpodobně tedy odkazuje spíše k Mágh mele, nicméně alespoň pouť skutečně zmiňuje.

Zdá se však, že zde akademické prostředí nebylo příliš nakloněno studiu poutních rituálů, potažmo náboženským rituálům vůbec. Zmínka o Kumbh méle z šedesátých let 20. století se ukázala jako dokonale vypovídající, spíše však o duchu doby u nás, než o realitě indických náboženských svátků. V cestopise *Indie zblízka*¹³ tři

¹² PERTOLD, Otakar. *Cesty po Hindústánu (1909-1910)*. Praha: Otto, 1917

¹³ HEROLD, Erich, ZVELEBIL, Kamil Veith a ZBAVITEL, Dušan. *Indie zblízka*. Praha: Orbis, 1960. 310 s., [80] s. obr. příl. Poznání světa.

akademicky vzdělaných indologů se tedy v úvodu do problematiky posvátnosti vod dočteme, že: „ *Právě na případě posvátnosti vod lze nejlépe pochopit vzájemnou spojitost životnosti náboženských věr, pověr a předsudků a hospodářské a společenské zaostalosti.*“¹⁴ Po řekněme dobovém, či standardně tendenčním uvedení do problematiky, tedy Herold o Kumbh méle říká: „ *Největší náboženská pouť v Indii vůbec se váže k svátku a slavnosti mahákumbhméla, která se koná v měsíci phálgunu (únor-březen). Podle pověsti získali bohové toho dne z moře džbán (kumbha) nektaru. Svátek je spojen s koupelí na jednom ze čtyř posvátných míst, na něž prý dopadlo několik nektarových kapek, a koupel má toho dne mimořádně očistnou moc. Nejpusobivější je koupel v určitém roce na jednom z oněch čtyř posvátných poutních míst. Tato koupel je právě ona kumbhméla. Mahákumbhméla čili velká kumbhméla se koná jednou za tři roky, vždy postupně v Násiku, na řece Gódávarí severně od Bombaje, v Udždžajinu ve střední Indii, v Hardváru na Ganze pod Himalájem a v Iláhábádu na středním toku Gangy. V dvanáctiletém cyklu se pak mahákumbhméla koná vždy na témž místě. Původně se slavila kumbhméla snad jen v oněch dvou městech na Ganze a zavedení tohoto svátku v Udždžajinu a v Násiku bylo asi jen důsledkem snah indoevropských kolonistů o zachování náboženské tradice severu v nových domovech.*“

15

Ještě se dozvídáme, že: *Od svého příletu do Dillí jsem si sliboval, že budu o kumbhméle v Hardváru. Vždyť Hardvár je necelých dvě stě kilometrů severovýchodně od hlavního města. Ale svátek přešel a zdálo se, že ani v budoucnosti se naše valutové rezervy nezvýší natolik, abychom si mohli cestu do Hardváru dovolit.*“¹⁶ Tedy indologové se na slavnost podívat chtěli, ale nedostávalo se jim finančních prostředků. I jinde v knize je cítit více než povzdech a občas textem probleskuje ono téměř dětské nadšení z prvního spatření toho, o čem dosud jen četli.

Na mélu do Hardváru se nakonec opravdu nedostali, nicméně posléze byli alespoň svědky oslav svátku Vaišákhí u řeky Jamuny v Dillí. A dle jejich slov si podle

¹⁴ HEROLD, Erich, ZVELEBIL, Kamil Veith a ZBAVITEL, Dušan. *Cit.dílo.* str. 125

¹⁵ HEROLD, Erich, ZVELEBIL, Kamil Veith a ZBAVITEL, Dušan. *Cit.dílo.* str. 125

¹⁶ HEROLD, Erich, ZVELEBIL, Kamil Veith a ZBAVITEL, Dušan. *Cit.dílo.* str. 126

toho mohli udělat jakousi představu, jak Kumbh mela, na kterých se schází až milión lidí, mohou vypadat. *Indie zblízka* je protkána odkazy, připomínkami na krušnou realitu našich předchůdců, kteří mnohdy studovali bez možnosti Indii navštívit. A nakonec se tak z jejich cestopisu dozvídáme více o poměrech u nás, než o samotné Kumbh mele.

1.7. Kumbh mela ve 20. století a jejich stopy v českých médiích

Stejně jako v akademickém prostředí, ani ve světě médií nebyla u nás zjevně po většinu století doba příliš nakloněna studiu cizích náboženských rituálů. A tak i přes zevrubný průzkum, jak starých časopisů řekneme oborových, či odborných, jako *Nový Orient*, ale ani běžných časopisů jako *100 plus jedna*, či *Lidé a Země* se mi o slavnosti nepodařilo najít ani jedinou zmínku.

Jedinými melami z 20. Století, o kterých se však v českém tisku dočteme až ve století 21., jsou Kumbh mela roku 1954 a 1989. O té první se český tisk zmiňuje kvůli dodnes rekordnímu počtu mrtvých. Na to, že jde o půl století starou zprávu, se o ní v tisku roku 2001 dozvídáme až morbidně často. Za všechny tedy: „*Během Kumbh mela v Iláhábádu v roce 1954 dav ušlapal 800 lidí.*“¹⁷ O mele roku 1989 se dočteme zase jen díky tomu, že figuruje v Guinessově knize rekordů. Informace, že: „*Už v roce 1989 sem přišlo během jediného dne patnáct miliónů poutníků; byl to rekord, který neopomněla zaznamenat Guinessova kniha rekordů,*“¹⁸ je také jediná, kterou o svátku z českého tisku máme.

¹⁷ Hinduistický svátek začal koupelí v Ganze: Pouti se má zúčastnit i Madonna a Richard Gere. *Svoboda*. 2001, 11(5), 6.

¹⁸ HRUBÝ, Dan. Rozměry. *Reflex*. Praha: Czech news center a. s., 2001, 12(6), 3.

2. Kumbh mela 2001

První z událostí, na které jsem se rozhodla zaměřit, tedy Kumbh mela v Iláhábádu roku 2001 trvala 44 dní, od 9. ledna do 21. února. Právě tato pouť byla v pravém smyslu Mahá Kumbh melou, tedy onou velkou melou konající se jednou za 144 let. Nejobvyklejším v tisku udávaným počtem návštěvníků je 70 milionů. I když si troufám tvrdit, že dobrat se ověřených čísel je v našem případě vlastně nemožné. Navíc, podíváme-li se na české mediální výstupy o akci, tak běžně dochází ke směšování čísel udávající počty poutníků v jednotlivých význačných dnech, a cifer udávajících celkové počty návštěvníků za celou dobu konání festivalu.

2.1. Kumbh mela v českých médiích

Zaměříme-li se tedy na svátek optikou českých médií, za pomoci databáze českého tisku, byla Kumbh mela v roce 2001 námětem 68 článků, či zpráv. Dá se říci, že z pohledu médií hlavního proudu byla značně populárnější než další z mnou sledovaných akcí v roce 2013. Počet mediálních výstupů posléze značně klesá, ale zdá se, že se postupně snižuje i informační hodnota jednotlivých zpráv. Rozebereme si tedy obraz Kumbh mely roku 2001, tak jak nám ho podávala česká média. Nakonec se ukázal nejen vcelku přesným, ale i v mezích možností detailním.

2.2. Denní zpravodajství

Většina českých článků se dá bezesporu zařadit do kolonky denní zpravodajství. Nemůžeme si pod tím představovat nějaké každodenní mediální pokrytí akce jako tomu bylo u Channel 4. Ten měl přímo na Kumbh mele svého zpravodaje a skutečné denní zpravodajství z Iláhábádských ulic i s rozšířenými nedělními půlhodinkami. Není se čemu divit, že byl kanál také jedním z hlavních aktérů mediální aféry „Kumbh Mela

controversary “¹⁹. Kdy bylo, údajně na popud hinduistického obyvatelstva Velké Británie, či přímo některých účastníků, oficiálními indickými úřady zakázáno natáčení koupajících se poutníků. Tento spor se však českého mediálního světa v podstatě nedotkl, jediný kdo zákaz filmování zaznamenal je český dokumentarista Viliam Poltikovič a jeden článek Idnes, který na samém konci zmiňuje, že úřady povolily fotografování a filmování z bezpečnější vzdálenosti desítek metrů.

Většinu českých článků bych zařadila pod denní zpravodajství, neboť se jedná o kratší texty z obvykle celostátních deníků, případně z jejich jednotlivých regionálních mutací. Naprostá většina těchto článků vyšla také buď kolem 9.1., tedy prvního dne akce, nebo pak 24.1., tedy dne kdy byla konstelace hvězd nejpříznivější a poutníci se nořily do vody v nejmasovějším měřítku. Tohoto data se o Kumbh mele dokonce dozvěděli i diváci hlavního večerního zpravodajství dvou nejsledovanějších českých televizí, jak Novy, tak i České televize. V reportážích se však neshodnou ani na holých číslech. Nova uvádí celkový počet 70 milionů návštěvníků pouti²⁰ ČT jen 30²¹. Reportáž komerční televize Nova byla rozsáhlejší, dokonce v ní promluvili i švýcarský a australský turista: „*Je mi jedno, že voda v ní je špinavá, pro mě je voda v ní svatá. Snažím se tu smýt své hříchy.*“²² Přestože reportérka sděluje, že: „*svatí muži si ale stěžují a jsou pohoršeni. Vadí jim, že je turisté zblízka fotografojí nahé a že ničí posvátnou atmosféru svátku,*“ tak je v podstatě celá reportáž podkreslena právě takovými záběry.

K dobru bych českým médiím připsala alespoň fakt, že jen dva z celkových téměř sedmdesáti textů se o Kumbh mele zmiňují v souvislosti s přírodní katastrofou, nepříliš vzdáleným zemětřesením v Gudžarátu ke kterému došlo 27.1.. Nicméně v těchto nejkratších zprávám se také vyskytuje nejvyšší míra informačních nepřesností,

¹⁹ VETICAD, Anna. Channel 4 in Kumbh Mela controversy. *The Guardian* [online]. Guardian News and Média Limited, 2001, , 1 [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/media/2001/jan/19/channel4.broadcasting2>

²⁰ Vrcholí tlačenice u Gangy. In: Televizní noviny [televizní zpravodajství]. Nova 24. 1. 2001 19:30

²¹ Tradiční hinduistický svátek. In: Události [televizní zpravodajství]. ČT1 24. 1. 2001 19:42

²² Vrcholí tlačenice u Gangy. In: Televizní noviny [televizní zpravodajství]. Nova 24. 1. 2001 19:30

těžko rozhodnout zda je to způsobeno pokusem o co největší stručnost. Kupříkladu v *Hanáckém a středomoravském dni* se dozvídáme, že: „ *Organizátoři očekávají 30 miliónů věřících, úřady, které se obávají akcí muslimských geril, přijaly nevídaná bezpečnostní opatření. Na více jak 2 tisících hektarech byly rozmístěny tisíce policistů a vojáků, týmy hledačů min, potápěči a cvičení psi.*“²³ Nebo pak v regionálním deníku pro kraj Moravskoslezský *Svoboda*, se v pouhých třinácti větách dozvíme, že: „ *Tisíce vojáků a policistů, vybavených detektory pum a speciálně vycvičenými psy, se snaží zabránit teroristickým útokům, tlačenicím a zločinům mezi poutníky.*“²⁴ Ale i mytologii Kumbh mely ve zkratce, stejně jako, že: „ *Íláhábad je však považován ze čtyř svatých měst hinduismu za nejposvátnější.*“²⁵ Kupodivu se najde i prostor na citaci listu *The Times of India*, který prý napsal, že: „ *Pouti se mají zúčastnit i zpěvačka Madonna, herečky Sharon Stoneová a Demi Mooreová a herci Pierce Brosnan a Richard Gere.*“²⁶ Tato informace se evidentně českým médiím zalíbila, neb nám ji přináší celá desetina relevantních článků. Vedle poslední strany regionálního deníku, kde bych ji v rubrice Ze světa tak nějak očekávala, si ale našla cestu i do jinak nesouvisejícího, ekonomického článku *Zájem o Indii a Indy ve světě stoupá* s podtitulem *Ve fóru jsou především experti na vyspělé technologie v Hospodářských novinách.*²⁷

Další, pro mě vcelku překvapivá, stálice mediálních výstupů týkajících se Kumbh mely roku 2001 je japonská jogínka Keiko Aikawaová. Ta figuruje hned v šesti zprávách, pro příklad tedy uveďme *Lidové noviny* ze dne 24.1.2001, kde se dočteme:

²³ Muslimové a hinduisté slaví tradiční náboženské svátky. *Hanácký a středomoravský den*. Olomouc: Novotisk, 2001, (9), 16.

²⁴ Hinduistický svátek začal koupelí v Ganze: Pouti se má zúčastnit i Madonna a Richard Gere. *Svoboda*. 2001, 11(5), 6.

²⁵ Hinduistický svátek začal koupelí v Ganze: Pouti se má zúčastnit i Madonna a Richard Gere. *Svoboda*. 2001, 11(5), 6.

²⁶ Hinduistický svátek začal koupelí v Ganze: Pouti se má zúčastnit i Madonna a Richard Gere. *Svoboda*. 2001, 11(5), 6.

²⁷ Zájem o Indii a Indy ve světě stoupá: Ve fóru jsou především experti navyspělé technologie. *Hospodářské noviny*. Praha: Economia a.s., 2001, 44(11), 6.

„ Před tisícovkami věřících včera v indickém Íláháábádu vystoupila japonská jogínka z třímetrové jámy, do které se nechala v sobotu zasypat při příležitosti hinduistického svátku Kumbh méla, aby mohla nerušeně meditovat o světovém míru a harmonii. Zatímco Keiko Aikawaová (51) klidně vystoupila z jámy a nonšalantně ze sebe oprašovala písek, tísnili se kolem její obdivovatelé, aby se jí mohli alespoň doutknout.“²⁸

V českém tisku figurují i dvě indická jména, Rádhej Púrí a Amar Bhártí, či Bhárti, u tohoto askety se na jménu neshodnou. Jsou to konečně skuteční aktéři, účastníci poutě, asketové a pro české čtenáře je citují *Lidové noviny* a *Idnes*. Figurují jen ve dvou článcích, nicméně oba byly z mého úhlu pohledu velmi zajímavé. V úvodu článku *Lidových novin* ze dne 19.1.2001 se dočteme: „Amar Bhárti tvrdí, že drží pravou ruku nad hlavou již 27 let. Rádhej Púrí pro změnu prohlašuje, že je bez odpočinku vzpřímený od roku 1992. Tito podivíni jsou hinduističtí svatí mužové, kteří se účastní rituálních koupelí v ledových vodách Gangy v naději, že smyjí své hříchy při příležitosti 43 dnů trvajícího svátku Kumbh mela.“²⁹ Takže máme jednu ryze českou definici askety, podivín. Nad to se ještě v textu dozvíme, že: „jde o svatého muže na vyšším hodnotním žebříčku vzhledem k jeho náročnému způsobu pokání. Bhárti věří, že pomůže sobě i lidstvu dosáhnout duchovních cílů. Držení ruky nad hlavou prý odkoukal od svého učitele, který se tak kál celý život.“³⁰ O druhém jmenovaném se dozvíme, že: „Púrí dělá od roku 1992 všechno ve stoje. Tedy i spí a jí nebo vykonává potřebu, reaguje na volání přírody, jak říká. Jeho cílem je stát téměř navěky – celkem 900 000 dní a 900 000 nocí, tedy kolem 2465 let. Prý je připraven se i převtělovat, aby si sobě stanovený úkol splnil.“³¹ Těžko rozhodnout zda ono volání přírody se týká jeho pohnutek k extrémní askezy, či poněkud běžnějších lidských potřeb. Prostě podivín. O povaze

²⁸ Japonská jogínka přežila tři dny pohřbený pod zemí. *Lidové noviny*. Praha: Mafra a.s., 2001, 14(20), 12.

²⁹ Hinduističtí svatí se předhánějí v získávání pozornosti turistů. *Lidové noviny*. Praha: Mafra a.s., 2001, 14(16), 9.

³⁰ Hinduističtí svatí se předhánějí v získávání pozornosti turistů. *Lidové noviny*. Praha: Mafra a.s., 2001, 14(16), 9.

³¹ Hinduističtí svatí se předhánějí v získávání pozornosti turistů. *Lidové noviny*. Praha: Mafra a.s., 2001, 14(16), 9.

svátku se pak v článku dozvíme jen, že: „*u milionů hinduistických poutníků mířících do města Iláhábád na severu Indie a nořících se do řeky ve dne v noci jako na běžícím pásu vzbuzují tito mužové, ať již svými výkony, nebo svým postižením, velkou pozornost.*“ A pak ještě zhuštěně ve dvou posledních větách: „*Kumbh mela svůj původ odvozuje z mytologického boje mezi bohy a démony o pohár s nektarem (kumbh znamená hindsky pohár, mela slavnost, trh) při němž se několik kapek nektaru vylilo na zemi. Jedna z nich dopadla na Iláhábád na soutoku Gangy a Jamuny.*“³² Přestože se jedná o obsahově rozsáhlejších články v jedněch z nejčtenějších českých deníků, je jejich vyznění až překvapivě bulvární. Jejich výběr faktů, jež nám o události sdělují, jakož i jejich řazení je občas až úsměvné. Často jim nestačí ani referovat jen o oněch „podivných asketech“, musí přibalit rovnou hollywoodskou hvězdu, či alespoň na tři dny pohřbenou japonku.

Jedním z médií, která se v dobrém slova smyslu vymykají průměru, se u mého tématu ukázal Radiožurnál Českého rozhlasu. Ten ve svém pořadu Ozvěny dne, také 24.1.2001 o svátku referoval hned dvakrát. Po příjemně fundovaném uvedení do problematiky Kumbh mely šel jako jediný trochu do hloubky a jako odborníka nechal promluvit pro změnu i indologa, a to Dušana Zbavitele: „*V dnešní den se podle hinduistické mytologie vynoří ze dna soutoku Gangy, Jamuny a podzemní řeky Sarasvathí džbán s nektarem nesmrtelnosti, který tu podle mýtu upustil božský pták Garuda. Tehdy mají věřící největší šanci zachytit co nejvíc kapek tohoto božského nápoje, který posiluje ducha i tělo. A proto se hromadně noří do vody právě o dnešním ránu. Jsou tu zejména sádhuové, svatí muži z celé Indie, kteří přicházejí v takovém průvodu velmi okázalém, a za nimi následují miliony poutníků, kteří se sem sjeli z celé Indie.*“³³

Souhrnem tedy tyto kratší mediální výstupy jsou svou kvalitou značně rozdílné, někdy až překvapivě, přestože většina jako zdroje svých zpráv uvádí shodně Českou tiskovou agenturu. U zpráv převzatých přímo od zahraničních zpravodajských agentur

³² Hinduističtí svatí se předhánějí v získávání pozornosti turistů. *Lidové noviny*. Praha: Mafra a.s., 2001, 14(16), 9.

³³ Ozvěny dne 18 [rozhlasový pořad]. Český Rozhlas - Radiožurnál, 24. 1. 2001 18:02.

mě často zarazil výběr faktů i mluvčích, o řazení zpráv ani nemluvě. Podívám-li se na svátek optikou denních médií, pak jen něco přes polovinu z nich alespoň zmiňuje mytologickou podstatu Kumbh mela. Jen ze dvou bych dozvěděla, že slavnost má své mutace i v jiných indických městech. Redaktoři volí často fakta, která příliš nesouvisejí s podstatou události, typu návštěva hollywoodských celebrit. Nebo se netýkajících aktuální akce, jako stále dokola opakovaný fakt, že v Guinessově knize rekordů je jako vůbec největší shromáždění zanesen svátek Kumbh mela z roku 1989.

2.3. Předzvěsti a ohlasy v časopisech

V časopise Reflex byl otištěn jeden z mála obsáhlejších článků, který se akcí nejen zabýval, ale kde ji autor sám skutečně navštívil. Já považuji tento článek za nejzdařilejších vůbec. Dan Hrubý v něm balancuje mezi osobní výpovědí a podáním standardní sady informací, aby vzápětí sám reflektovat svou fascinaci davy jako povrchní. „*Ojedinělá ve svém rozměru, jenž – příznějme si v tom svou povrchnost – pozorovatele zvenčí tolik přitahuje.*“³⁴ V jeho článku se dozvíme vlastně nejúplnější informace o povaze svátku, jeho rotaci po čtyřech městech i o jeho mytologickém pozadí. Dle mého názoru se mu pro čtenáře z cizího kulturního okruhu podařilo nejlépe vystihnout, charakterizovat podstatu akce, když píše: „*Kumbh mela nemá rituál, který by věřící vykonávali společně. Není gigantickou katolickou mší, jež dává okusit pocitu sounáležitosti, ani nezná modlitbu v přesně vymezený čas jako islám. Svůj rozhovor s bohem tu vede každý sám a snad právě toto napětí mezi třicetimilionovým celkem a individuálností, s níž tu každý miliontý človíčkům prožívá svůj osud, napětí mezi totální ztrátou intimity a nejsoukromějším prožitkem, mezi davem a opuštěností, svátek Kumbh mela nejvíce charakterizuje.*“

Dalším autorem, který jen nepřepisovatelný zprávy tiskových agentur byl v roce 2001 novinář Ladislav Kryžánek, který se dlouhodobě věnuje především Asii a na jeho textech je to skutečně znát. O Kumbh mele publikoval hned dva obsáhlejší články *Indii čekají týdny masového šílenství dne 10.1.* a *Indičtí sádhuové muži z jiné planety.* Oba

³⁴ HRUBÝ, Dan. Rozměry. *Reflex*. Praha: Czech news center a. s., 2001, 12(6), 28..

v deníku Mladá fronta Dnes, nicméně pro jejich obsáhlost nezbylo než se jim věnovat zde. Kryzánek v nich v pravém smyslu slova vykresluje obrázky z Kumbh mely, někdy až téměř básnický: „*Závoje prachu, pot mísící se s vůní kadidel a pachem zvířecího trusu, prastaré obřady a náboženské třeštění.*“³⁵ Ale přináší ve svých reportážních článcích i poctivou dávku relevantních informací. Také má zcela výjimečné zdroje a to nejen z řad sádhů. Jako jeden z mála nám nepředstavuje svátek jako něco náhodné, neorganizovaného, zcela spontánního a spolu s jedním z policistů řeší technické aspekty: „*pokud jedna osoba obsadí metr čtvereční vody, můžeme zajistit koupel 25 000 lidí najednou za minutu.*“³⁶ Přináší nám dle mého soudu vcelku podařený obraz celé akce, zároveň tím, že druhý článek věnuje především sádhům, nám celý mediální obrázek akce příjemně prohlubuje. Celkově se nám mediální obraz celého svátku zaostří, přidáme-li si do mozaiky i tyto obsáhlejší výstupy.

2.4. Dokumentaristé a jejich díla

Kumbh mela se již stala námětem mnoha filmových i televizních dokumentů. V roce 2001 byly na Kumbha mele natočeny minimálně dva dlouhometrážní, hodinové dokumenty. Jeden z nich natočil pro Channel 4 s názvem *Kumbh Mela: The Greatest Show on Earth*³⁷ Graham Day a Patrick Mark. Druhý je pak dokument *Kapka z poháru nesmrtelnosti* Viliama Poltikoviče, kterému se věnuji níže. Po dvanácti letech, tedy na Kumbh mele v 2013, vznikl další snímek stejného jména *Kumbh Mela: The Greatest Show on Earth*.³⁸ Tentokrát ho pro BBC natočil Faris Kermani. Jen v mnou sledovaném období dvanácti let pak byla o Kumbh melách natočena téměř desítka dokumentů, za

³⁵ KRYZÁNEK, Ladislav. Indii čekají týdny masového šílenství. *Mladá fronta Dnes*. Praha: Mladá fronta a.s., 2001, 12(8), 2.

³⁶ KRYZÁNEK, Ladislav. Indii čekají týdny masového šílenství. *Mladá fronta Dnes*. Praha: Mladá fronta a.s., 2001, 12(8), 2.

³⁷ Kumbh Mela: The Greatest Show on Earth [dokumentární film]. Režie Graham Day a Patrick Mark, UK, 2001

³⁸ Kumbh Mela: The Greatest Show on Earth [dokumentární film]. Režie Faris Kermani, UK, 2001

všechny ještě jmenujme dokument z roku 2004 režiséra Nicka Daye s příhodným názvem *Short Cut to Nirvana: Kumbh mela*.³⁹

V českém mediálním prostředí, na které se ve své práci soustředím primárně, nelze jinak, než věnovat prostor především dokumentaristovy Viliamu Poltikovičovi. Ten se dlouhodobě věnuje „duchovní“ tematice a netají se ani svou osobní nákloností k východním, mystickými směrům. Svou jedinou a nepříliš dlouhou návštěvu Kumbh mely využíval skutečně naplno. Jeho dokument *Kapka z poháru nesmrtelnosti*⁴⁰ se tak stává jedním ze základních kamenů mé práce. Je to téměř hodinový dokumentární snímek. Komentář tohoto dokumentu vyšel rovněž v knižní podobě. Tvoří více jak polovinu knihy vydané pod názvem: *Touha po absolutnu - Svatí muži Indie*.⁴¹ Ve zkrácené formě vyšel jeho pohled na Kumbh melu ještě v několika článcích, například v časopise *Regenerace* z roku 2003. Jeho hodinový dokumentární snímek z roku 2001 se pro mě stal vlastně ilustrací typického, českého pohledu na věc. Celý snímek je řekněme osobnější výpovědí, je z něj cítit Poltikovičova obliba duchovních témat. Působí a chce působit podstatně oduševněleji, než výše zmiňované, srovnatelné dokumenty západních autorů. V jeho podání je svátek vlastně takovou nikým neorganizovanou, spontánní akcí. Autor také manipuluje s filmovým materiálem podstatně více než ostatní filmaři. Poltikovičovo zpomalení záběrů a hudební doprovod tak dodává jistý duchovní náboj i prohrábnutí buráků na tržišti. Pokud ve svém snímku používá výpovědi poutníků, tak na rozdíl od například Farise Kermaniho, je to jedna konkrétní skupina českých žáků Svámího Mahéšvaránandy a jeho Jógy v denním životě. A právě tento rys bych považovala pro česká média za naprosto typický. Dalšími rysy českého dokumentárního pohledu na věc je celkově méně reportážní přístup, či osobní angažovanost, zaujatost byť přiznaná.

³⁹ *Short Cut to Nirvana: Kumbh mela* [dokumentární film]. Režie Nick Day, UK, 2004

⁴⁰ *Kapka z poháru nesmrtelnosti* [dokumentární film]. Režie Viliam Poltikovič, Česko, 2001.
V digitalizované podobě dostupný z: https://www.youtube.com/watch?v=dD6_FXpcxUg

⁴¹ POLTIKOVIČ, Viliam. *Touha po absolutnu: svatí muži Indie*. Praha: Mladá fronta, 2003. Lidé a Země. ISBN 80-204-1063-5.

2.5. Internetové pokrytí akce

Již v roce 2001 se zdálo, že jednoduše shrnout internetové pokrytí akce jakou je Kumbh mela bude obtížné, aniž bych se musela uchýlit k sáhodlouhému seznamu. Posléze se však ukázalo samo prostředí internetu jako natolik nestabilní, že jsem se rozhodla se k němu ve své práci, jako ke zdroji, příliš neodkazovat. V roce 2001 byly jako oficiální stránky svátku udávány stránky kumbhallahabad.com, které jsou však v současnosti zaplněny pravděpodobně nesouvisející japonským textem. Jako oficiální stránky je ve své době uváděla i česká tištěná média, kupříkladu *Hospodářské noviny* v článku *Kumbh mela na internetu*.⁴² I v něm jsou to však jediné přímo jmenované stránky: „Kromě oficiální webové stránky (www.kumbhallahabad.com) existuje řada dalších, které popisují a vysvětlují historii a mýty obklopující svátek Kumbh mela, nabýzejí ubytování, o důležitých datech, o termínech očistných koupelí a dokonce i virtuální podobu obřadu pro ty, kdo se do Iláhábádu nemohou osobně dostavit.“⁴³ Příkladem zrádnosti internetu, jako zdroje nám poslouží právě tato konkrétní citace a článek. Vyšel totiž v podstatě nezměněn o rok později v *Právu* a těžko ho redaktor opsal z jeho tištěné verze.⁴⁴ V dnešní době vlastně není příliš snadné ani dohledat konkrétní informace ke svátku roku 2001, neboť vše se stále do nekonečna aktualizuje a původní [www](http://www.kumbhallahabad.com) stránky jsou dnes již nedostupné.

2.6. Shrnutí českého mediálního obrazu akce

Existuje-li něco jako specificky český, mediální obraz Kumbh mely roku 2001, pak je pravděpodobně založen na několika větách ze zprávy České tiskové agentury. A ona pak je zase dost pravděpodobně převzata od některé tiskové agentury mezinárodní. Možná by bylo zajímavé zrekonstruovat text oněch původních několika odstavců, ale to

⁴² Kumbh mela na internetu: Dávne tradice se spojují s moderními. *Hospodářské noviny*. Praha: Economia a.s., 2001, 19, 2.

⁴³ Kumbh mela na internetu: Dávne tradice se spojují s moderními. *Hospodářské noviny*. Praha: Economia a.s., 2001, 19, 2.

⁴⁴ Kumbh mela, spojení dávne tradice s moderní technologií. *Právo*. Praha: Borgis a.s., 2002, 12(45), 2.

by jistě vydalo na celou práci. Výsledkem mojí rešerše českých mediálních výstupů hovořících o slavnosti tedy je, že zhruba devadesát procent všech zpráv není příliš originálních ani příliš informačně rozsáhlých. Není výjimkou ani přímo přebírání, opakování celých vět, či recyklace celých článků. Nelze pominout fakt, že více jak polovina tištěných článků se v podstatě omezí jen na rozsáhlejší popisku k fotografii, někde v kolonce zajímavost. Primární je u většiny vizuální informace. Obrázek. Ony ty miliony poutníků jsou tak fotogenické. Co se nejoblíbenějších námětů v hledáčkách objektivů týká, jednoznačně vítězí popelem pokrytí sádkuové, záběry na davy poutníků na pontonových mostech, či sušení ve větru povlávajících sárí. Nicméně v roce 2001 byla přítomnost zpráv v celostátních tištěných denících, ale i časopisech ještě natolik četná, že i průměrný čtenář, kdesi v regionu měl šanci zaznamenat, že se taková akce vlastně koná. Pokud by se o téma zajímal jen o trochu více, měl šanci si o Kumbh mele udělat vcelku věrný obrázek za pomoci několika rozsáhlejších textů. Vizuální stránka českého mediálního obrazu a dost možná nejen ona pak byla v roce 2001 dost pravděpodobně ovlivněna Poltikovičovým pohledem na věc.

3. Kumbh mela 2013

Pokusme se tedy opět o shrnutí akce roku 2013 v holých číslech. Začala 14.1. skončila 10. 3. 2013, trvala celých 55 dní. Které z dohledaných počtů návštěvníků lze však brát jako ověřené? A lze vůbec hovořit o nějakých konkrétních datech, když i na oficiálních vládních stránkách indického svazového státu, www.kumbhmelaallahabad.com jsou číselné údaje uváděny v uvozovkách, jako přibližné. Nejčastěji média, jak místní, tak západní a s nimi i ta česká skloňují číslovku 100 miliónů. Rozpětí mezi nejnižším a nejvyšším údajem však dosahuje několik desítek miliónů. Ty nejstřízlivější odhady se pohybují někde kolem 40, nejvyšší pak až kolem 120 miliónů návštěvníků za celou dobu konání akce. Až v souvislosti s Kumbh melou roku 2013 se mi v médiích, ne však v těch českých podařilo najít také článek, jehož námětem je právě metodologie počítání davu. Joanna Sugden se v něm zamýšlí, jak

reálná číselná data vlastně jsou a zjišťuje, jak se vlastně taková čísla získávají.⁴⁵ Konfrontuje dva přístupy k počítání davu. Deveše Čaturvediho, jenž je komisař a Aloka Šarmu, generálního inspektora Alahabádské policie. Oba dva se přímo na místě pokoušeli davy počítat, objasňují své metody a také docházejí ke značně rozdílným údajům. Nutno podotknout že česká média tuto otázku neřešila a nejčastěji udávala počet 100, v několika případech pak 110 milionů návštěvníků svátku. Zato česká média letos objevila Máního Prasáda Mišru – jehož titul z oficiálních stránek je mela adhikáří, tedy úředník, či důstojník. V českých médiích je relativně často citován jako organizátor akce a uváděn jako zdroj většiny číselných údajů, které se v českém tisku vyskytly. A bylo jich skutečně mnoho, zdá se jako by český tisk propadl kouzlu velkých cifer. Kupříkladu 15.1.2013 v Hospodářských novinách jsme se dočetli, že: „*Podle organizátora festivalu Máního Prasáda Mišry smočilo své tělo v řece již téměř tři miliony lidí a během dne by toto číslo mělo podle odhadů vzrůst až na 11 milionů.*“⁴⁶ Nebo stejný den v Lidových novinách: „*Podle organizátora festivalu Máního Prasáda Mišry jen během včerejšího odpoledne smočily své tělo v řece tři miliony lidí.*“⁴⁷

3.1. Kumbh mela v českém tisku

Jestliže šlo u Kumbh mely roku 2001 ještě dále články o akci dělit, tak u pouhých 28 mediálních výstupů, které o ní hovořily v roce 2013 se mi to jevilo již jako zbytečné. V polovině případů jde o pouhých několik vět. U šesti delší článků z osmi, které v tomto roce o svátku vyšly, se pak jednalo o článek v podstatě jeden, jehož zdrojem byla BBC. Pro mě se tak stal především oříškem, co se týká jeho citace. Zároveň se však v mezidobí od mnou sledovaného posledního svátku většina deníků a časopisů etablovala v prostředí internetu natolik, že jejich články jsou dodnes dostupné. A tak se v roce 2013 o svátku dozvídáme vcelku nesmyslnou informací, že: „*Podle*

⁴⁵ SUGDEN, Joanna. How the Kumbh Mela Crowds Are Counted. *India Real Time* [online]. [cit. 2014-08-04]. Dostupné z: <http://blogs.wsj.com/indiarealtime/2013/02/02/how-the-kumbh-mela-crowds-are-counted/>.

⁴⁶ Briefing. *Hospodářské noviny*. Praha: Economia a.s., 2013, 54(11), 8.

⁴⁷ Miliony lidí se ponořily do Gangy. *Lidové noviny*. Praha: Mafra a.s., 2013, 25(12), 7.

legandy se při potyčce o číši několik kapek vylilo na čtyři místa u soutoku řek Ganga, Jamuna a mytologického podzemního toku Sarasvatí - na Iláhábád, Nášik, Udždžain a Hardvár,⁴⁸ hned z několika zdrojů. O povaze svátku se příliš nedozvíme, ale dostaneme na půl stránkový článek až neuvěřitelné množství číselných údajů, pro představu: „Podle pořadatelů je letošní účast *„bezprecedentní“*. Pro poutníky je prý nachystáno 80 milionů litrů pitné vody, 35 000 toalet a na jejich zdraví dohlíží 243 lékařů ve 14 nemocnicích. Tam bylo od začátku svátku ošetřeno více než 152 000 lidí a dalších 40 000 se v davu ztratilo a policii se je opět podařilo spojit s příbuznými či přáteli.“⁴⁹ Stejně tak tedy zde lze citovat stejné věty z *aktualne.cz*⁵⁰, *iDnes.cz*⁵¹, nebo *tyden.cz*.⁵²

V roce 2013 česká média, jmenují již jen dva konkrétní účastníky Kumbha mely, jedním je výše zmíněný úředník Mání Prasád Mišra, druhým pak jediný poutník, Rádžkumár Singh, který nám řekl: „Cestoval jsem tři dny autobusem, vlakem i pěšky, abych se sem dostal. Věřím, že koupel v nejposvátnější den mě zbaví všech mých hříchů a pomůže mi zajistit budoucnost pro mě i mou rodinu.“⁵³

⁴⁸ Svátek džbánů u Gangy je největší shromáždění lidí na světě. In: Svět [televizní pořad]. ČT24, 10.2.2013. [cit. 20.7.2016]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/214493-svatek-dzbanu-u-gangy-je-nejvetsi-shromazdeni-lidi-na-svete/%20/t%20_blank.

⁴⁹ Svátek džbánů u Gangy je největší shromáždění lidí na světě. In: Svět [televizní pořad]. ČT24, 10.2.2013. [cit. 20.7.2016]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/214493-svatek-dzbanu-u-gangy-je-nejvetsi-shromazdeni-lidi-na-svete/%20/t%20_blank.

⁵⁰ Miliony Indů se během nejsvětějšího dne ponoří do Gangy. *Aktualne.cz* [online]. 10.2.2013. [cit. 21.7.2011]. Dostupné z: http://aktualne.centrum.cz/zahranici/asie-a-pacifik/clanek.phtml?id=770986%20%5Ct%20_blank.

⁵¹ Desítky milionů Indů se noří do Gangy, aby smáli své hříchy. *iDnes.cz* [online]. 10.2.2013. [cit. 21.7.2011]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/desitky-milionu-indu-se-nori-do-gangy-dwg-/zahranicni.aspx?c=A130210_124153_zahranicni_neh%20%5Ct%20_blank.

⁵² Desítky milionů Indů se ponořily do Gangy v rámci očištného rituálu. *Tyden.cz* [online]. 10.2.2013. [cit. 21.7.2011]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/asie-a-oceanie/desitky-milionu-indu-se-ponorily-do-gangy-v-ramci-ocistneho-ritualu_260919.html%20/t%20_blank.

⁵³ Svátek džbánů u Gangy je největší shromáždění lidí na světě. In: Svět [televizní pořad]. ČT24, 10.2.2013. [cit. 20.7.2016]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/214493-svatek-dzbanu-u-gangy-je-nejvetsi-shromazdeni-lidi-na-svete/%20/t%20_blank.

Celá pětina všech mediálních výstupu tohoto roku se svátku navíc věnovala v podstatě jen v souvislosti s tragédií na Íláhábádkém nádraží, kde došlo ke zhroucení mostu na jednom z nástupišť a v nastalé tlačenci zemřelo 36 lidí. Pro příklad nechme promluvit Haló noviny: „*Při náboženském svátku Kumbh mélá zahynulo v neděli v Indii nejméně 36 lidí. Většina byla ušlapána. Při masové panice na nádraží - které bylo i na indické poměry neskutečně přelidněno - ve městě Íláhábád bylo dalších 40 osob zraněno, oznámil včera mluvčí železnice. Na nádraží byly v tu chvíli desetitisíce lidí. Vypukl chaos.*“⁵⁴ Dále již článek opakuje jen známá fakta a oblíbená čísla z výše zmíněného replikovaného článku. Pro mě překvapivě Kumbh mele v roce 2013 zmiňuje jen v souvislosti s tragédií i Radiožurnál a to v rozsahu takovém, že si bez rozpaků můžeme uvést zprávu celou: „*Během hinduistického svátku zemřelo v Indii nejméně 36 lidí. Ušlapali se v tlačenci na nádraží v Íláhábádu, když čekali na vlak. Nejmladší obětí se stala teprve osmiletá dívka. Desítky dalších poutníků se zranily. Kvůli svátku Kumbh mélá do města přijelo na 30 milionů Indů, aby se tam rituálně vykoupli na soutoku řek Gangy a Jamuny.*“⁵⁵

Jediný rozsáhlejší článek o Kumbh mele roku 2013 z časopisu GEO je zase na druhou stranu plný zcela originálních informací. Jako jediný zmiňuje letos svaté muže, dočteme s v něm, že: „*Za odhadem 150 miliónů eur pro ně vzniklo gigantické stanové megaměsto. Tito sádhuvé, zvaní též bába, jsou dodnes obyčejnými Indy uctívání coby následovníci poutníků a světců z védských dob.*“⁵⁶ Ale i vyložené perly jako: „*V pestrém davu zaujmou téměř nazí nágyové posypaná popelem, s až několikametrovými dredy a charakteristickými zbraněmi: trojzubcem a la Šiva, tyčí a mečem. Spávají na trnovém loži, používají jedinou ruku, praktikující lingam jógu a na okroužkovaných penis si zavěšují i několikakilogramová závaží.*“⁵⁷ Kromě originálních formulací článek obsahuje rovněž některé faktografické jedinečnosti. Je třeba jediným

⁵⁴ Tragédie na indické slavnosti Kumbh mélá. *Haló noviny*. Praha: Futura a.s., 2013, 22(36), 7.

⁵⁵ Hlavní zprávy [rozhlasový pořad]. Český Rozhlas - Radiožurnál, 11. 2. 2013 09:02

⁵⁶ VACEK. Zdeněk. Miliony rázem smytých hříchů. *GEO*. Praha: Ringier Axel Springer CZ a.s., 2013, 9(5), 68.

⁵⁷ VACEK. Zdeněk. Miliony rázem smytých hříchů. *GEO*. Praha: Ringier Axel Springer CZ a.s., 2013, 9(5), 68.

sdělovacím prostředkem, a to celosvětově, v němž jsem našla informaci, že: „ *Navíc letos vyhořel kemp a pontonových most se převrátil do řeky.*“⁵⁸ Abych však nebyla k autorům článku příliš kritická, je nutno poznamenat, že článek byl koncipován především jako rozsáhlá fotografická reportáž Jana Šibíka.

3.2. Dokument

Na Kumbh mele v roce 2013 žádný český filmový dokument srovnatelný s Poltikovičovým počinem z roku 2001 natočen nebyl. Svátek pohledem kamer přinesla vlastně jen Česká televize. Jediná rozsáhlejší reportáž zabývající se mým tématem byla v publicistickém pořadu *Pološero*.⁵⁹ Hned v úvodu pořadu se v komentáři objevuje recyklovaná myšlenka, použitá i jako titulek v tisku z roku 2001, že bychom všichni, vyrazily smýt hříchy k soutoku Vltavy a Labe do Mělníka. Do problematiky Kumbh mely nás zasvěcuje Sádhví Parvátí, občanským jménem Jindra Dohnalová, která je její pravidelnou návštěvnicí. Ve svém pražském bytě nám předvede sbírku lahviček s vodou z Gangy a můžeme vyrazit s ostatními poutníky směr Indie. Reportáž lze chápat jako českou obdobu u akce roku 2013 evidentně populárního pohledu zevnitř. Dokumentaristé shodně například s BBC sledují několik návštěvníků akce způsobem „ z domova až do vody “. Anglická produkce zvolila ve většině případů poutníky s indickým původem, většinou expaty druhé generace již narozené v Anglii. České filmaře na místě konání akce provází Martin Tetera, alias Niradžan, který je hinduistických mnichem a žije v Indii již 11 let. Dále se v reportáži opět jedná o nám již známou skupinku žáků svámího Mahéšvaránandy a tak se na Kumbh mele opět podíváme hlavně do jeho tábora. Jinak v reportáži zazní množství oblíbených cifer udávající počty poutníků, policistů, pontonových mostů, nemocnic či mobilních toalet. Ke konci reportáže pak sledujeme svámího Mahéšvaránandu a jeho české následovníky až do vody. Celá reportáž pak končí exaltovanými osobními výpověďmi o tom, že ponoření do Gangy funguje. A tak skutečně nezbývá než konstatovat, že pořad Češi

⁵⁸ VACEK, Zdeněk. Miliony rázem smytých hříchů. *GEO*. Praha: Ringier Axel Springer CZ a.s., 2013, 9(5), 68.

⁵⁹ Češi v Ganze. In: *Pološero* [televizní pořad]. ČT2 26. 9. 2013

v Ganze nám přinesl více informací o Józe v denním životě v českých zemích, než o Kumbh mele jako takové.

Svátku se v roce 2013 dostalo menšího prostoru i v hlavní zpravodajské relaci České televize. Jen 19 vteřinový vstup z 14.1.2013 „*Milion hinduistů se v Indii vykoupalo v Ganze, aby ze sebe smyli hříchy. Rituální koupeli v řece začal svátek Kumbh mélé, který potrvá až do března. K břehů Gangy se chystá přes 110 milionů hinduistů. Je to jedna z nejmasovějších poutí na světě,*“⁶⁰ je skutečně informačně osekán až dřem. Snad snahou o co největší stručnost nám zde opět vzniká klasická nepřesnost, že poutníci se noří pouze do řeky Gangy. Navíc však postrádám i jakékoliv bližší geografické určení. Paradoxně pak stejná televize v obsáhlejších zprávách své internetové mutace, ve snaze sdělit nám něco k mytologickému základu události, nás opět uvádí v omyl informací, že: „*Několik kapek se vylilo na čtyři místa u soutoku řek Ganga, Jamuna a mytologického podzemního toku Sarasvatí – na Íláhábád, Nášik, Udždžain a Hardvár.*“⁶¹ Jiná česká televize se v roce 2013 svátku nevěnovala a to ani televize Nova, která události v roce 2001 věnovala více jak minutu v hlavní zpravodajské relaci dne.

Jediné další video, nejedná se o dokument z klasické televizní produkce, které však bylo na Kumbh mele roku 2013 českými filmaři natočeno a stojí za zmínku je sedmiminutová črta *Kumbh mela s Niradžanem* Milana Šímy a Jana Šibíka.⁶² Video dokonce vyhrálo první cenu v kategorii Online features v soutěži Czech Press Foto. Na videu nás po místě konání mely však opět provází nám již známý Niradžan, pan Tetera. Celkově jde o sestřih mnoha nám již známých záběrů z pořadu Pološero a mnoha bezpochyby krásných fotografií Jana Šibíka. Co se týče informační hodnoty příspěvku,

⁶⁰ Posvátná koupel v Ganze. In: Události [televizní zpravodajství]. ČT1 14. 1. 2013 19:46

⁶¹ Svátek džbánů u Gangy je největší shromáždění lidí na světě. In: Svět [televizní pořad]. ČT24, 10.2.2013. [cit. 20.7.2016]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/214493-svatek-dzbanu-u-gangy-je-nejvetsi-shromazdeni-lidi-na-svete/%20/t%20_blank.

⁶² Kumbh mela s Niradžanem [dokumentární video]. Režie Milan Šíma, Jan Šibík, Česko, 2013. Dostupné z: <https://m.youtube.com/watch?v=tVKkREFOilg>.

ve smyslu kolik se toho dozvídáme o samotné Kumbh mele, patří překvapivě mezi jeden z nejhodnotnějších. Obsahuje i nejpřesnější vysvětlení rotace poutě po jednotlivých městech a dokonce i vysvětlení samotného rituálu, kteří poutníci ve vodě provádějí. Mezi všemi mediálními výstupy, které se mi podařilo o Kumbha mele roku 2013 získat, je v podstatě tím nejlepším.

3.3. Kumbh mela a internet

Za posledních dvanáct let, které uplynuly mezi mnou sledovanými událostmi, evidentně došlo ke značnému rozvoji internetu jako takového. Většina z českých tištěných deníků a časopisů má své oficiální internetové stránky, na nich dostupné archivy. To by se ještě dalo považovat pro mou práci za plus, nicméně přináší to s sebou značné množství nových komplikací. Zprávy mají stále větší tendenci se duplikovat, opakovat, vykrádat, přeskupovat se a nebála bych se říci, ztrácet svou informační hodnotu. Pro mou práci tak může být jedním z mezníků vznik internetového zpravodajského kanálu České televize ČT24 v roce 2005, soustředím-li se na česká média. Neopomenutelným mediálním fenoménem se však stal rovněž server pro sdílení videí YouTube založený v roce 2005. V tomto ohledu dalším mezníkem může být brán rovněž vznik sociálních sítí, typu Facebook. Ten vznikl v roce 2004, otevřenou sítí se stal v roce 2006. V roce 2013 tam má miliony uživatelů své profily. To se samozřejmě netýká pouze milionů jednotlivců. Téměř každý vydavatel, časopis, televize, pořad, redaktor má vedle své oficiální internetové stránky, také svůj oficiální profil na Facebooku, profil neoficiální atd. Své stránky má také miliony zájmových skupin. Nábožensky, nebo řekněme duchovně orientovaná sdružení nejsou v žádném případě výjimkou. A to ani v prostředí českého internetu. A z celého mediálního obrazu čehokoliv, potažmo Kumbh mely, se nám v internetovém prostředí, nebo díky němu, stává fragment.

4. Závěr

Závěrem své práce jsem očekávala, že dojdou k jakémusi shrnutí vývoje mediálního obrazu masového náboženského rituálu v odlišném kulturním prostředí. Zájem českých médií o Kumbh melu však, navzdory mým předpokladům, značně poklesl.

Slavnost jako taková má bezesporu stále větší návštěvnost. Nejen indických, ale i zahraničních návštěvníků stále přibývá. Adekvátně tomu a samozřejmě také v závislosti na celkovém vývoji sdělovacích prostředků, sociálních sítí a v neposlední řadě internetového prostředí jako takového, se celý mediální obraz akce komplikuje, fraktalizuje, relativizuje. Ale tím se paradoxně stává i jaksí „pravdivější“ ve smyslu reflexe skutečné reality akce z pohledu jejího návštěvníka.

U Kumbh mely roku 2001 si ještě člověk mohl z téměř 70 mediálních výstupů složit vcelku ucelenou představu o svátku jako hinduistickém rituálu. Celkově vzato ještě mediální obraz poutě obsahoval i fakta týkající se její podstaty, ale i jejího mýtu. V roce 2013 byla středem, již tak sotva třetinového mediálního zájmu, spíše jen holá čísla, či tragédie světské povahy. Celý mediální obraz svátku má tendenci se rozpadat na stále stejné a opakující se čísla, věty, záběry. Vyjdu-li ze srovnání zpráv z jednotlivých roků docházím nutně k jakési fragmentaci obrazu, rozdrobení informace k obrazu se vázící. Vyvíjí se tedy jako všechna postmoderní zobrazení do zkratky? A je to tedy ještě možné chápat jako vývoj? Vývoj mediálního obrazu Kumbh mely, existuje-li vůbec něco takového jako konzistentní mediální obraz tohoto indického svátku, pak v podstatě spěje zpět k obrazu skutečnému. Těžiště informací se přesouvá z textu do vizuální stránky věci. Otázkou je, zda právě toto není pouze rysem společným, jakýmsi duchem doby.

Do celého mediálního obrazu pouti stále ve větší míře zasahuje internet. Hledáte-li v roce 2013 v podstatě jakékoliv informace, pravděpodobně sáhnete právě po tomto médiu. Stručným dotazem na nejoblíbenější internetový vyhledávače Google získáte na dotaz: Kumbh mela přibližně 2 milióny odkazů. A nelze se vyhnout rovněž marketingové stránce věci a konstatovat, že Kumbh mela se díky množství lidí bezesporu stává také jednou z největších marketingových akcí Indie, ne-li celého světa. Nakonec i ona nesčetněkrát zmíněná návštěva svátku hollywoodskými hvězdami, o které měl potřebu informovat téměř každý, od Hindustani Times až po českou

Regeneraci, se ukázala jako propagační akce jedné britské cestovní kanceláře. Nakolik je zde marketing ve smyslu propagace značek standardního tržního světa skutečně úspěšný či smysluplný ponechme ekonomům. Faktem zůstává, že celé dějiště konání měly je stále více zahlceno billboardy, bannery, plakáty. Propaguje se vše, od mobilních operátorů po cement. Ale i to co bych pro svou práci nazvala „marketing duchovna“, tedy propagace jednotlivých guruů, církví, sekt, směrů, skupin duchovního rozvoje, či jak všechny tyto spolky pojmenovat, se velmi profesionalizuje, nabírá na objemu a značně zasahuje celý mediální obraz Kumbh mely.

4.1. Rozdíly a shody v zobrazení Kumbh mely 2001 a 2013

Ve snaze najít pro svou práci nějaký konkrétní, skutečně kvantitativní údaj, rozhodla jsem se použít počítačovou databázi českého tisku Anopress.⁶³ Tedy tím jednoznačným, kvantitativním rozdílem v oficiálních, českých, tištěných médiích a televizním zpravodajství je počet mediálních výstupů vážících se k jednotlivým akcím. O Kumbh mele v roce 2001 to bylo 63 článků, v roce 2013 jich bylo již jen 28. Zájem oficiálních médií tedy jednoznačně poklesl. Navíc i jejich informační obsah má stále větší tendenci se replikovat. Informace, či častěji jejich části, mají tendenci opakovat se nejen v jednom konkrétním mediálním kanálu ale i napříč celým spektrem médií. Zároveň se zkracuje i průměrný rozsah jednotlivých výstupů. Jestliže v roce 2001 měla některá česká média, jako například Radiožurnál, tendenci v průběhu konání akce informace přinášené o svátku prohlubovat a rozšiřovat, v roce 2013 již k ničemu takovému nedochází. Jediným odborníkem, indologem, který se přímo ke svátku vyjadřuje tak zůstává pouze PhDr. Dušan Zbavitel, DrSc. v roce 2001 právě v Českém rozhlasu. Shodně v obou letech pak média věnují až paradoxně méně pozornosti indickým návštěvníkům poutě, než těm západním.

⁶³ Databáze je dostupná na: <http://www.anopress.cz/>

4.2. Specificky český obraz Kumbh mely

Pokud vůbec lze definovat něco jako specificky český mediální obraz Kumbh mely, pak opět asi nejlépe ve zkratce. Přistoupím-li k tomu z vizuálního hlediska, byla by to pravděpodobně jedna z do žluta zabarvených, nočních fotografií od Šibíka. Doplněná titulkem „V Ganze miliony lidí smyli své hříchy.“ Tak by pak dle mého vypadal mediální obraz svátku, tak bychom si Kumbh melu představili jako běžní čtenáři českého tisku, pravděpodobně i jako diváci večerních zpráv.

Pokud rozšíříme záběr na diváky publicistických či dokumentárních pořadů, pak se i obraz poutě prohloubí, dost pravděpodobně bude obsahovat alespoň lehkou příměs Jógy v denním životě. Tento rys ovlivnění celého mediálního obrazu mely jedním konkrétní náboženským sdružením považuji za zcela typický. Z nějakého důvodu jsou právě členové této skupiny českými médii, ale i dokumentaristy, považováni za snad jediné odporníky na hinduismus u nás. Pokud pak v českých médiích zcela výjimečně zazní i komentář skutečného odborníka, religionisty Doc. PhDr. Zdeňka Vojtíška Th.D., jako se tomu stalo v pořadu Pološero, opět se vyjadřuje ne k hinduismu, či dokonce ke Kumbh mele, ale právě zase jen k Józe v denním životě a fungování tohoto sdružení v českých zemích.

Dalším českým specifikem je podání celé poutě jako ve své podstatě spontánní, neorganizované, čistě duchovní akce. Pokud česká média zmiňují technickou, organizační stránku věci, pak se jedná jen o oblíbené bulvární klišé typu tisíce vojáků a policistů s detektory pum. A nemohu nezmínit na závěr jednu pro česká média typickou definici sádhua, tedy prostě podivín.

5. Použitá literatura

FILIPSKÝ, Jan, Jaroslav HOLMAN, Stanislava VAVROUŠKOVÁ a Jaroslav STRNAD. *Dějiny Indie: [A-Ž]*. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. ISBN 80-710-6493-9.

HEROLD, Erich, ZVELEBIL, Kamil Veith a ZBAVITEL, Dušan. *Indie zblízka*. Praha: Orbis, 1960. 310 s., [80] s. obr. příl. Poznání světa.

MACLEAN, Kama. Making the Colonial State Work for You: The Modern Beginnings of the Ancient Kumbh Mela in Allahabad. *The Journal of Asian Studies*. 2003, 62(3), 873-205.

MONIER-WILLIAMS, M. *A Sanskrit-English dictionary etymologically and philologically arranged with special reference to cognate Indo-European languages*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1986. 1333 s. ISBN 81-208-0065-6.

PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0607-9.

OLDENBURG, Veena Talwar. *The Making of Colonial Lucknow, 1857-1877*. Delhi: Oxford University Press, 1989.

PERTOLD, Otakar. *Cesty po Hindústanu (1909-1910)*. Praha: Otto, 1917

POLTIKOVIČ, Viliam. *Touha po absolutnu: svatí muži Indie*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2003. 213 s. Lidé a Země; sv. 9. ISBN 80-204-1063-5.

SN CANG, . *Zápisky o západních krajinách za Velkých Tchanguů*. Vyd. 1. Překlad Josef Kolmaš. Praha: Academia, 2002, 415 s. ISBN 80-200-0985-X.

TWAIN, Mark. *Following the equator: A journey around the world* [online]. 1. Hartford, Connecticut: The American publishing company, 1898

WALKER, Benjamin. *Hindu world: an encyclopedic survey of Hinduism*. New Delhi: Rupa & Co, 2005. ISBN 8129106701.

ZBAVITEL, Dušan, Jaroslav HOLMAN, Stanislava VAVROUŠKOVÁ a Jaroslav STRNAD. *Bohové s lotosovýmýma očima: hinduistické mýty v indické literatuře tří tisíciletí*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 1997. Dějiny států. ISBN 80-702-1215-2.

5.1. Časopisy a denní tisk

Briefing. *Hospodářské noviny*. Praha: Economia a.s., 2013, 54(11), 8.

Desítky milionů Indů se noří do Gangy, aby smáli své hříchy. *iDnes.cz* [online]. 10.2.2013. [cit. 21.7.2011]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/desitky-milionu-indu-se-nori-do-gangy-dwg-/zahranicni.aspx?c=A130210_124153_zahranicni_neh%20%5Ct%20_blank.

Desítky milionů Indů se ponořily do Gangy v rámci očištného rituálu. *Tyden.cz* [online]. 10.2.2013. [cit. 21.7.2011]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/asie-a-oceanie/desitky-milionu-indu-se-ponorily-do-gangy-v-ramci-ocistneho-ritualu_260919.html%20/t%20_blank.

Hinduistický svátek začal koupelí v Ganze: Pouti se má zúčastnit i Madonna a Richard Gere. *Svoboda*. 2001, 11(5), 6.

HRUBÝ, Dan. Rozměry. *Reflex*. Praha: Czech news center a. s., 2001, 12(6), 28-29.

Japonská jogínka přežila tři dny pohřbená pod zemí. *Lidové noviny*. Praha: Mafra a.s., 2001, 14(20), 12.

Kumbh mělá na internetu: Dávné tradice se spojují s moderními. *Hospodářské noviny*. Praha: Economia a.s., 2001, 19, 2.

Kumbh mělá, spojení dávné tradice s moderní technologií. *Právo*. Praha: Borgis a.s., 2002, 12(45), 2.

KRYŽÁNEK, Ladislav. Indii čekají týdny masového šílenství. *Mladá fronta Dnes*. Praha: Mladá fronta a.s., 2001, 12(8), 2.

Miliony Indů se během nejsvětějšího dne ponoří do Gangy. *Aktualne.cz* [online]. 10.2.2013. [cit. 21.7.2011]. Dostupné z: http://aktualne.centrum.cz/zahranici/asie-a-pacifik/clanek.phtml?id=770986%20%5Ct%20_blank.

Miliony lidí se ponořily do Gangy. *Lidové noviny*. Praha: Mafra a.s., 2013, 25(12), 7.

Muslimové a hinduisté slaví tradiční náboženské svátky. *Hanácký a středomoravský den*. Olomouc: Novotisk, 2001, (9), 16.

Tragédie na indické slavnosti Kumbh mělá. *Haló noviny*. Praha: Futura a.s., 2013, 22(36), 7.

VACEK, Zdeněk. Miliony rázem smytých hříchů. *GEO*. Praha: Ringier Axel Springer CZ a.s., 2013, 9(5), 68.

VETTICAD, Anna. Channel 4 in Kumbh Mela controversy. *The Guardian* [online]. Guardian News and Média Limited, 2001

Zájem o Indii a Indy ve světě stoupá: Ve fóru jsou především experti na vyspělé technologie. *Hospodářské noviny*. Praha: Economia a.s., 2001, 44(11), 6.

5.2. Filmový materiál

Kapka z poháru nesmrtelnosti [dokumentární film]. Režie Viliam Poltikovič, Česko, 2001.

Kumbh Mela: The Greatest Show on Earth [dokumentární film]. Režie Graham Day a Patrick Mark, UK, 2001.

Kumbh Mela: The Greatest Show on Earth [dokumentární film]. Režie Faris Kermani, UK, 2013.

Short Cut to Nirvana: Kumbh mela [dokumentární film]. Režie Nick Day, UK, 2004

5.3. Televizní a audio materiál

Češi v Ganze. In: Pološero [televizní pořad]. ČT2 26. 9. 2013

Hlavní zprávy [rozhlasový pořad]. Český Rozhlas - Radiožurnál, 11. 2. 2013 09:02

Kumbh mela s Niradžanem [dokumentární video]. Režie Milan Šíma, Jan Šibík, Česko, 2013. Dostupné z: <https://m.youtube.com/watch?v=tVKkREFOilg>.

Ozvěny dne 18 [rozhlasový pořad]. Český Rozhlas - Radiožurnál, 24. 1. 2001 18:02

Posvátná koupel v Ganze. In: Události [televizní zpravodajství]. ČT1 14. 1. 2013 19:46

Svátek džbánů u Gangy je největší shromáždění lidí na světě. In: Svět [televizní pořad]. ČT24, 10.2.2013. [cit. 20.7.2016]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/214493-svatek-dzbanu-u-gangy-je-nejvetsi-shromazdeni-lidi-na-svete/%20/t%20_blank.

Tradiční hinduistický svátek. In: Události [televizní zpravodajství]. ČT1 24. 1. 2001 19:42

Vrcholí tlačenice u Gangy. In: Televizní noviny [televizní zpravodajství]. Nova 24. 1. 2001 19:30